

A sértett szerepének változása az új büntetőeljárás törvényben

KISS Anna¹

A büntetőjog fejlődése folyamán a sértett elveszítette korábbi szerepét, és az igazságszolgáltatás perifériájára szorult. Ma már egyre többen hangoztatják, hogy ez nem fair a sértettel szemben. Az európai dokumentumok is felhívják a jogalkotás figyelmét arra, hogy a sértett rossz helyzetén változtatni kell. Az elmúlt évben Magyarország Kormánya elfogadta az igazságügyi miniszter javaslatát a büntetőeljárás reformjával kapcsolatban. Az új Be.-t 2017 júniusában fogadta el a parlament azzal, hogy 2018-ban lép majd hatályba. A tanulmány azokat a jogszabályi változásokat elemzi, amelyek a sértett helyzetét erősítik a jövő büntetőeljárásában, és utal arra is, hogy maradtak még adósságaink a változtatásokat illetően.

Kulcsszavak: sértett, áldozat, magánfél, polgári jogi igény, magánvádló, pót-magánvádló, tanú, aktív legitimáció, jogi személy, új büntetőeljárás törvény, nyilatkozati jog, lemondási jog, sérülékeny csoportok, különleges bánásmód, jóvátételi igény, jogutódlás

A sértettre vonatkozó szabályozási elvek a büntetőeljárás reformjánál

A büntetőeljárás reformnál a jogalkotó fokozottabban figyelembe vette a sértett érdekeit, így a korábban kivívott jogok mellett igyekezett egyéb olyan feltételeket is megteremtteni, amelyek a jövőben lehetővé teszik, hogy a sértettek a büntetőeljárásban az egyéni jellemzőiken alapuló megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek.

A sértett jogainak folyamatos bővítése nem véletlen. Maga a jogalkotó is felismerte, hogy a büntető igazságszolgáltatás nem korlátozódhat a terhelt büntetőjogi felelősségének a megállapítására, hanem szükségképpen reflektálnia kell egyéb szempontokra is, mint például a sértettnek okozott kár valamilyen formában történő jóvátételére, továbbá a sértett eljáráson belüli akarati autonómiájának erősítésére,² de nagyon fontos figyelembe venni azt is, hogy a sértetti jogok bővítése nem történhet a terhelti jogok hátrányára.

A sértetti jogok szempontjából új rendelkezése lett a 2018-ban hatályba lépő büntetőeljárás kódexnek, miszerint az eddigiektől eltérően lehetősége lesz a sértettnek arra, hogy egyrészt nyilatkozzon arról, kéri-e a terhelt megbüntetését, másrésztől

¹ KISS Anna PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI, megbízott oktató, PPKÉ Jog- és Államtudományi Kar
Anna KISS PhD, Senior Research Assistant, National Institute for Criminology, Budapest, Hungary; PPKÉ JÁK
orcid.org/0000-0002-3379-763X, kiss@okri.hu

² Bércecs (2017a) 53.

pedig a jogalkotó lehetővé teszi a számára azt is, hogy az őt ért sérelmeket előadhassa. Ez utóbbi lehetőségnek a gyökere abból a felismerésből fakad, miszerint azzal, hogy meghallgatják a bűncselekmény áldozatát, jobban fel fogja tudni dolgozni a történeteket.

További pozitív változtatás, hogy a sértett jóvátételi igénye is nagyobb szerepet kap az eljárásban, és jogának érvényesítése is könnyebb lesz a jövőben. Például emellett szól az a szabály is, miszerint a legtöbb feltételes ügyészi felfüggesztés esetén a terhelt számára magatartási szabályként elő kell írni vagy a kár megtérítését, vagy az eredeti állapot helyreállítását.

A sértett tehát a következő évtől több jogot kap majd a büntetőeljárásban. Persze a jogok érvényesítése, a sértett számára nyitva álló lehetőségek igénybevétele nem kötelezettség, csupán jog, amivel a bűncselekményt elszenvedett személy élhet, de dönthet úgy is, hogy lemond ezekről. Így a kierőszakolt jogérvényesítés helyett az új Be. a kímélet szempontjait figyelembe véve a sértett belátására bízva, milyen jogokkal él majd.

Az új Be.-ben a jogalkotó megteremtette a sérülékeny csoportok kategóriáját, és ennek létrehozásával együtt plusz garanciákat is adott. A sérülékeny csoport – mint név – nem jelenik meg a törvényben, hanem a jogalkotó úgy szabályozza az erre vonatkozó normákat, hogy a különleges bánásmód biztosításának külön fejezetet szentel. Így az egyéniesítés tényleges érvényesülése biztosítva lesz.

A sértett aktív legitimációja, avagy ki lehet sértett a büntetőeljárásban?

A *sértetti* név sajátos büntetőeljárás fogalom. A viktimológia az áldozat kifejezést alkalmazza, a büntetőjog pedig az e körhöz tartozó személyek valódi elnevezését kerülve a *valaki* és a *más* szavakat használja. A büntetőeljárásban aktív legitimációt kapó áldozat neve pedig: *sértett*. Nemcsak az elnevezésben vannak különbségek, hanem eltérő az egyes nevek mögötti kör is. Mászt értünk áldozaton, és a bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett személy anyagi jogi fogalma is különbözik az eljárásban fel lépő sértettétől.³

Mivel a sértett elsősorban olyan természetes vagy jogi személy, aki (vagy ami) a Be. egyik szereplője – leginkább büntetőeljárás kategória⁴ –, így az aktív legitimációs joggal felruházott személy fogalmának pontos meghatározása nélkülözhetetlen.

1973 előtt a sértett fogalmának törvényi szinten való megfogalmazása teljesen hiányzott. Látszólag az 1973. évi I. tv. pótolta ezt a hiányosságot. Ha nem is teljes mértékben, de igyekezett eleget tenni a jogelmélet követelésének, és meghatározta a sértett fogalmát. A régi Be. 53. § (1) bekezdése szerint „sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette”.

³ E dogmatikai kérdésekkel több 20. századi külföldi tanulmány is foglalkozott, lásd Mendelson, Benjamin: *A bio-pszicho-szociológia új távlatai: az áldozattan*; Hentig, Hans von: *A bűnöző és áldozata*; Schäfer, Stephen: *The victim and his Criminal*. Bércecs (2009) 20.

⁴ Belovics–Busch–Molnár (2000) 64.

Bár a törvénybe bekerült a sértetti fogalom, a jogalkalmazás mindennapjaiban a sértett aktív legitimációja a mai napig nem egyértelmű. Tényleges fellépése esetén továbbra is vannak nyitott kérdések. Az 1998. évi XIX. tv. – a jelenleg hatályos Be. – ugyanis csak a szakasz számát változtatta meg, a meghatározás tartalmát nem. Igaza van tehát Bócz Endrének, amikor azt írja, hogy „a Be. nem a 'sértett' fogalmának meghatározását, hanem a büntetőeljárás egy meghatározott jogokkal felruházott résztvevője eljárásjogi pozíciójának elnevezését közli”.⁵

A Be. későbbi módosításai sem tisztázzák pontosan, hogy kinek a fellépését akarja a jogalkotó sértettként elfogadni.

A jogelmélet régóta igyekszik a sértetti legitimáció kérdésére pontos választ adni úgy, hogy körülhatárolja a sértett fogalmának tartalmi jegyeit.

Király Tibor 1968 óta hangsúlyozza, hogy törvényben kell pontosan meghatározni, ki is lehet sértett a büntetőeljárásban. Nem is a definiálás kedvéért hasznos ez, „hanem inkább azért, hogy világos legyen, kinek a fellépését akarja elfogadni a törvény sértetti pozícióban, és ennek alapján kinek a fellépését fogadhatja el a jogalkalmazó [...] Ezen túlhat, van-e valakinek joga vádat emelni, a vádat képviselni stb., vagyis az úgynevezett aktív legitimáció. Ezért indokolt, hogy a törvény mondja meg, kik azok, akiknek joguk lesz sértettként fellépniük. Indokolt az is, hogy szükség esetén a hatóság határozatban döntsön arról, ki szerepelhet, vagy nem szerepelhet az ügyben sértettként.”⁶

Tremmel Flórián szerint a törvényben megjelenő sértetti meghatározás nincs összhangban az ártatlanság vélelmével. Szerencsésebb lenne az alábbi meghatározás: „Sértett az, akiről alaposan feltehető, hogy jogát, vagy jogos érdekét az eljárás tárgyát képező cselekmény sértette, vagy veszélyeztette.”⁷

Kemény Gábor pedig azt gondolja, ha a gyanú fogalmát kétféleképpen értelmezzük, akkor a tárgyi gyanú, vagyis a bűncselekmény megtörténte irányuló egyszerű gyanú elegendő ahhoz, hogy a büntetőeljárás meginduljon. Az ártatlanság véelme ehhez a gyanúhoz még nem kötődik, hanem sokkal inkább csak a személyi gyanúhoz, vagyis ahhoz, amikor konkrét személy ellen olyan bizonyítékok merülnek fel, amelyek vele szemben megalapozzák a gyanút. A sértetti pozíció viszont már a tárgyi gyanú megléte esetén megnyílik, nem sértve ezzel az ártatlanság véelmét.⁸

A bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett személy sértetti minőségét a büntetőeljárásban nem állapítják meg. Nem ismeri tehát a magyar igazságszolgáltatás az úgynevezett *sértetté nyilvánítás* jogintézményét, mint például az orosz büntetőeljárás. Ez a hiány a jogalkalmazás mindennapjaiban érezteti hatását. További bonyodalmat okoz, hogy a sértett eljárásjogi fogalmát – a 90. BK-ra hivatkozva – a joggyakorlat szűken értelmezi: sértett alatt a passzív alanyt és azt a személyt értik, akivel kapcsolatban a tényállásban megfogalmazott eredmény megvalósult.

⁵ Bócz (2007) 120.

⁶ Király (1968) 81.

⁷ Tremmel (2001) 169.

⁸ Kemény (2003) 148.

Mészáros Ádám hangsúlyozza, hogy a passzív alany és a sértett nem azonos kategóriák, és léteznek olyan bűncselekmények, amelyeknek bár nincs passzív alanyuk, sértettjeik ettől függetlenül lehetnek.⁹

Igaza van Mészáros Ádámnak, hiszen a passzív alany – mint anyagi jogi fogalom, ahogy a Be.-javaslat előtti tervezet indokolása is vallja – „a bűncselekmény megállapításával kapcsolatos egyfajta objektív körülmény, és elkülönül a passzív alany személyétől, személyes akaratától. Ezzel szemben a sértett eljárásjogi pozíciója a sértett jogérvényesítésével van összefüggésben, és nem függetleníthető a sértett személyétől, személyes akaratától”.¹⁰ A két fogalom együttes kezelése helytelen a fenti érveken túlmenően azért is, mert a sértettekkel kapcsolatos EU-irányelvnek¹¹ (a továbbiakban: irányelv) való megfeleltetés is ezt indokolja.

Békés Ádám szerint a bíróságok gyakran dogmatikai elemzéssel jutnak el ahhoz, hogy ki a sértett, és a védett jogi tárgyából vezetik le a sértett fogalmát.¹² Amennyiben ez absztrakt fogalom, akkor senkinek sem ismerik el sértettként az aktív legitimációs jogát. (Például a csődbűncselekmény esetén nem vesz részt sértett az eljárásban.)¹³

Büntetőeljárásunk fentebb említett hiányosságai és a joggyakorlat szűk értelmezése azt eredményezik, hogy az irányelv – amely a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályokat állapítja meg – rendelkezéseinek nem mindenben felelünk meg: sem törvényi, sem jogalkalmazási területen.

Ha a jogalkotó orvosolni akarja ezeket a problémákat, akkor nincs könnyű helyzetben, mivel az irányelvben megjelenő áldozat szinonim értelemben semmiképpen sem ugyanaz, mint a sértett. A sértettnek és az áldozatnak megfelelő személyi kör csak részben azonos. Az előbbi egyrésztől szűkebb abban az értelemben, hogy nem öleli fel azokat az áldozatokat, akikre a bűncselekmény kihatással volt, másrésztől pedig tágabb, mert a magyar büntetőeljárásban a hatályos szabályok értelmében sértettként nemcsak természetes személy, hanem jogi személy is felléphet.

Békés Ádám az irányelv átültetésével és gyakorlati alkalmazhatóságával kapcsolatban kiemelte az eljáró szervek megfelelő felkészültségének és az áldozatok speciális bánásmódjának a fontosságát is.¹⁴

Mit is vár el tőlünk az irányelv, és egyáltalán mit ért áldozat alatt?

Az irányelv többletet jelent annak tekintetében, hogy új áldozati köröket jelöl meg a korábbihoz képest. A bevezető rendelkezések 19. pontja kimondja:

„Egy adott személyt áldozatnak kell tekinteni függetlenül attól, hogy az elkövetőt azonosították-e, elfogták-e, ellene vádat emeltek-e, illetve elítélték-e, továbbá tekintet nélkül az elkövető és az adott személy közötti családi kapcsolatra. Lehetséges, hogy

⁹ Mészáros Ádám (2015) 115.

¹⁰ Az új. Be. norma szöveg tervezetének indokolása (2016. november 21-i állapot).

¹¹ A 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv. Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU> (2017. 05. 01.)

¹² Békés (2011) 65–71.

¹³ Békés (2013) 95–109.

¹⁴ Békés (2015) 144–146.

az áldozatok családtagjai szintén sérülnek a bűncselekmény következtében. Különösen a közvetlenül bűncselekmény miatt elhunyt személy családtagjai szenvedhetnek sérelmet a bűncselekmény következtében. Ezért az ilyen családtagoknak, akik a bűncselekmény közvetett áldozatai, szintén védelemben kell részesülniük ezen irányelv alapján. A tagállamok számára ugyanakkor lehetővé kell tenni, hogy eljárásokat hozzanak létre abból a célból, hogy korlátozzák azoknak a családtagoknak a számát, akik részesülhetnek az ezen irányelvben meghatározott jogokban. Gyermekek esetében a gyermeknek vagy – kivéve, ha az nem szolgálja a gyermek mindenekfelett álló érdekét – a gyermek nevében a szülői felügyeleti jog gyakorlójának kell jogosultnak lennie az ezen irányelvben meghatározott jogok gyakorlására.”¹⁵

Az áldozat fogalmát az irányelv 2. cikke határozza meg, amelynek értelmében az áldozat „olyan természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett – ideértve a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést, vagy gazdasági hátrányt”.¹⁶ Áldozat továbbá az is, aki „a bűncselekmény következtében életét vesztett személy családtagjának tekinthető. A közvetett áldozatok azért tekinthetők áldozatoknak, és azért terjednek ki rájuk az irányelvben biztosított jogok, mert a közvetlen áldozat „elhalálása folytán sérelmet szenvedtek”.¹⁷

Az irányelv tehát ugyanúgy az áldozatról és nem a sértettről szól, mint elődje, a kereghatározat.

A sértett/áldozat kettősége abból is fakad, hogy az angol nyelv a *victim* szót használja, és ezt leginkább áldozatnak fordítják, de sértettet is értenek alatta, ami nem felel meg hazánkban a jelenleg hatályos állapotnak. Az irányelvben foglalt követelményektől eltérően az áldozatoknak csak egy része kap aktív legitimációt a magyar büntetőeljárársban. Ugyanakkor maga az irányelv is kimondja, hogy a közvetett áldozatok felépési lehetőségét korlátozni kell, így egy részük más tagállami büntetőeljárársban sem léphet fel sértettként, de az irányelv védelmi köre ettől függetlenül szélesebb áldozati körre terjed ki.

A sértett fogalmának bővítésére tett kísérlet a büntetőeljárási reform során

A büntetőeljárási törvény tervezete bővíteni akarta a sértetti kört. A hatályos szabályok szerint legitimációs joggal rendelkezők mellett beengedett volna a büntetőeljárársba egyéb áldozatokat is. Az áldozat/sértett kettőségét persze így sem tudta volna feloldani.

¹⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU> (2017. 05. 01.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

A jogszabály fogalmazói a reform korábbi szakaszában több verzióban gondolkodtak:

I. verzió

Sértett az a természetes vagy jogi személy, illetve polgári jogi jogalanyisággal felruházott egyéb szervezet, akire vagy amelyre a bűncselekmény behatást gyakorolt vagy mint behatás irányult, valamint az, akinek vagy amelynek a jogát (vagy jogos érdekét) a bűncselekmény (közvetlenül) sértette vagy veszélyeztette.

II. verzió

Sértett az a természetes vagy jogi személy, illetve polgári jogi jogalanyisággal felruházott egyéb szervezet, akinek vagy amelynek a jogát (vagy jogos érdekét) a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette, ideértve azt is, aki a bűncselekmény közvetlen következtében testi, érzelmi sérelmet szenvedett, illetve akinek vagy amelynek a bűncselekmény vagyoni hátrányt okozott.

III. verzió

A büntetőeljárásban sértettként részt vehet az a természetes vagy jogi személy, illetve polgári jogi jogalanyisággal felruházott egyéb szervezet, akinek vagy amelynek jogát (vagy jogos érdekét) a büntetőeljárás tárgyát képező (esetleg büntetendő) cselekmény sértette vagy veszélyeztette, különösen, ha az számára közvetlen testi, érzelmi vagy vagyoni sérelmet okozott.

Az első egyeztetések után az alábbi sértetti kör került be a tervezetbe:

„A sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette, ideértve azt is, aki a bűncselekmény közvetlen következtében testi, lelki sérelmet szenvedett, illetve akinek vagy amelynek a bűncselekmény közvetlen vagyoni hátrányt okozott.”¹⁷

A reform későbbi szakaszában, az újabb egyeztetések során több bíráló érte a fogalom-meghatározásnak azt a részét, amely lehetővé tette volna, hogy a lelki sérelmet szenvedett áldozatok is felléphessenek sértettként a büntetőeljárásban, ezért a parlament elé terjesztett javaslat lényegében visszalépést jelent a sértetti kör kialakítása szempontjából. A javaslat szerint ugyanis:

„Sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.”¹⁸

A javaslatot a korábbi tervezetekkel összehasonlítva látható, hogy a sértett fogalmának meghatározása a javaslatban szűkült, bár a hatályos Be.-hez képest valamivel tágabb lett.

¹⁷ Az új Be. tervezetének 48. §-a (2016. május 31-i állapot).

¹⁸ Az új Be. javaslatának 50. §-a (2017. június 6-i állapot).

Korábban Bócz Endre is felhívta a jogalkotó figyelmét arra a problémára, miszerint joga vagy jogos érdeke jogi személynek is lehet, ezért az „aki” szó használata a jogszabályban nem megfelelő.¹⁹ Az új Be. orvosolja ezt a hibát. A javaslat indokolása szerint a sértett fogalma a hatályos törvényi fogalomhoz²⁰ képest annyiban változik, hogy a szöveg egyértelművé teszi, miszerint a sértett természetes és nem természetes személy egyaránt lehet. Ezt a hatályos szöveg kifejezetten nem jeleníti meg. Bérces Viktor szerint ez az új Be. szövegének egyik legfontosabb újításaként értékelhető, hiszen a jelenlegi 1998. évi XIX. törvény szövegezése alapján mindez csak bírósági döntések nyomán vált egyértelművé a gyakorlatban.²¹

Az új fogalomban továbbá egyértelműen utalnak a sértett személyt ért közvetlen sérelemre: sértett az lehet, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény *közvetlenül* sértette vagy veszélyeztette.

A jogalkotó az elfogadott és kihirdetett új Be.-ben²² a javaslat fogalmát úgy fogadta el, hogy csupán egy plusz névelőt iktatott be a törvény szövegébe. Az érvényes, de még nem hatályos törvény szerint: „A sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.”²³

Látható tehát, hogy a sértett fogalmát illetően olyan nagy változás nem történt: sem a javaslatban meghatározott sértetti fogalom, sem az ez alapján elfogadott törvény, ahogy a hatályos jogszabály sem teszi egyértelművé a jogalkalmazó számára, pontosan kinek a fellépéséről van itt szó.

Továbbra sincs a jogszabályban az, amit Király Tibor már 1968-ban is hiányolt, miszerint szükséges lenne, hogy egyrészt a jogszabály pontosan határozza meg, vajon kinek a fellépését akarja elfogadni sértetti pozícióban, másrészt pedig „a hatóság határozatban döntsön arról, ki szerepelhet, vagy nem szerepelhet az ügyben sértettként.”²⁴

A sértett jogai az új Büntetőeljárás törvényben:

- bizonyíték előterjesztése;
- indítványozási jog;
- észrevételezési jog;
- jelenléti jog (a tárgyaláson és a törvényben meghatározott eljárási cselekményeknél);
- kérdések feltevése (a Be.-ben meghatározottak szerint);
- az ügyiratok megismeréséhez való jog (az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett iratokra vonatkozik; a Be. kivételeket tehet);
- felvilágosításhoz való jog;

¹⁹ Bócz (2007) 120.

²⁰ A sértett fogalma a jelenleg még hatályban lévő 1998. évi XIX. tv. értelmében: „Sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.”

²¹ Bérces (2017) 857.

²² 2017. évi XC. tv. A büntetőeljárásról. *Magyar Közlöny* (2017) 99. sz.

²³ Uo. 50. §

²⁴ Király (1968) 81.

- jogorvoslati jog (a Be.-ben meghatározottak szerint);
- segítő közreműködésének igénybe vételéhez való jog;
- polgári jogi igény érvényesítéséhez való jog a bírósági eljárásban (a nyomozás során kell bejelentenie az erre vonatkozó szándékát, de érvényesíteni csak a bírósági eljárásban tudja);
- magánvádlóként felléphet;
- pótmagánvádlóként felléphet.

A sértett sajátos nyilatkozási jogai

A sértett új jogosítványai közé tartozik, miszerint joga van nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását, továbbá kívánja-e a terhelt megbüntetését.

Úgy tűnik, hogy ez az új jogosítvány csupán gesztus a jogalkotó részéről, ugyanis pontosan nem tisztázta, milyen helyet szán e sajátos nyilatkozattételnek a bizonyítási eljárás folyamatában.

Lemondási jog

A sértett az eljárás folyamán bármikor lemondhat sértetti jogainak gyakorlásairól. Mivel ettől kezdve nem sértettként, többnyire „csak” tanúként vesz részt a büntetőeljárásban, így bár sértetti jogokkal már nem rendelkezik, a bizonyítási eljárásban részt kell vennie, ugyanis tanúként kihallgatható.

A tanúzási kötelezettségei tehát megmaradnak. Ez azt jelenti, hogy az eljárási cselekményeken részt kell vennie, kivéve, ha ezt a törvény nem engedi meg, továbbá a szakértői vizsgálatok esetében a tūrés kötelezettsége megmarad.

Ha a sértett lemond a jogairól, akkor polgári jogi igényt sem terjeszthet elő, kivéve ha korábban, mielőtt lemondott volna a jogairól, sértettként ezt már megtette. A sértetti jogokról történő lemondás esetén a polgári jogi igényről való későbbi rendelkezési jogát elveszíti.

A sértett a lemondási nyilatkozatát viszont bármikor visszavonhatja, de az „elmulasztott jogaival” utóbb már nem élhet. Jogai így csak a lemondás visszavonásának időpontjától kezdve „élednek fel” (*ex nunc* hatály).

Tájékoztatáshoz való jog

A sértettet a hatóságok (ügyészség, nyomozó hatóság) és a bíróság köteles felvilágosítani eljárási jogairól és kötelezettségeiről. Egyes esetekben viszont a felvilágosítás a sértett kérelmére történik, és nem automatikusan az említett jogalkalmazók kötelezettségévé teszi a jogalkotó.

Kérelemre az alábbi esetekben tájékoztatnak:

- a terhelt szabadon bocsátásáról;
- a terhelt szökéséről;
- a végrehajtás felfüggesztéséről;
- a kényszergyógykezelt vagy a fiatalok terhelt elbocsátásáról stb.

Polgári jogi igény

A sértett polgári jogi igénye a mindennapok jogalkalmazásában leginkább kártérítési igényt jelentett, pedig a jogalkotó eddig sem korlátozta kizárólag erre a magánfél jogosítványát. Az új Be.-ből kiderül, hogy a sértett a kártérítés mellett más igénnyel is felléphet. Kérheti a jogalap nélküli gazdagodás visszatérítését, a jogsértés abbahagyását, a sérelmes helyzet megszüntetését, az eredeti állapot helyreállítását, továbbá a törvény azt is ki mondja, hogy egyéb igényeket is támaszthat, például kérheti a dolog kiadását is.²⁵

A sértett kötelezettségei

A sértett kötelezettségei részben sértetti, részben tanúi pozíciójából erednek. Így a sértett-tanú – ahogy fentebb már írtam – köteles egyes eljárási cselekményeken részt venni, tanúként kihallgatható, és ebben az esetben igazmondási kötelezettség terheli. Köteles továbbá a lakcímét (tartózkodási vagy értesítési helyét) bejelenteni, lakcímének változása esetén pedig az új elérhetőségét három munkanapon belül a hatóságokkal vagy a bírósággal közölni.

Jogutódlás

Érdekes kérdést vett fel a sértett jogutódlása. A sértett halála esetén helyébe egy hónapon belül hozzátartozója, törvényes képviselője vagy eltartottja léphet.

Nem természetes sértett esetén a jogutódlás úgy történik, hogy a megszűnt jogi személy sértett helyébe egy hónapon belül a jogutódja léphet.

A jogutódlás több fellépésre jogosult esetén úgy történik, hogy az érintettek megegyezhetnek, és kijelölhetik maguk közül a sértettet megillető jogokat. Megegyezés hiányában a sértett jogait az gyakorolja, aki elsőként fellépett.

A jogutód gyakorolhatja a sértettet megillető jogokat, vagyis az eljárási cselekményeken részt vehet (jelenléti jog), különböző eljárási cselekményekre tehet indítványokat, észrevételeket, kérdészi stb. jog illeti meg.

²⁵ A sértetti igények megtérítésének számos példája ismert az egyes európai államok büntetőeljárás gyakorlatában. Így például a francia *összekapcsolt* (adhéziós) modell, amely a polgári és büntetőjog egy eljárásban való érvényesítését jelenti egységes döntéshozatal céljából; a svájci *átengedő* modell, amelyben az állam lemond a sértett javára a pénzbüntetésből befolyt összeg egy részéről; az angol *szankció* modell, ahol a kárjövátétel önálló büntetési nemként szerepel. Lásd Bérces (2010) 90–91.

A jogutód is lehet magánvádló és pótmagánvádló, de kérdés, hogy vajon magánfél lehet-e. Ez utóbbi eldöntése nem annyira egyszerű, hiszen az új Be. erre a kérdésre nem ad egyértelmű választ.

Az új törvény 52. § (1) bek. a) pontja értelmében a jogutód a fellépése esetén nem rendelkezik polgári jogi igényvel. A jogszabály pontos szövege szerint: a jogutód „a polgári jogi igény érvényesítését kivéve gyakorolhatja a sértettet megillető jogokat”.²⁶

Ugyanakkor három szakasszal később – 55. § (2) bek. – a jogszabály kimondja, miszerint a jogutód „magánfélként felléphet, ha a jogutódlás a sértett halála vagy megszűnése miatt, illetve jogszabályi rendelkezés alapján következett be”.²⁷

Az ellentmondást az *Indokolás* úgy oldaná fel, hogy megmagyarázza, miszerint az új Be. a magánfél tekintetében eltér a sértetti jogutódlásra vonatkozó általános rendelkezésektől. A hozzátartozó, a törvényes képviselő és a sértett által eltartott személy helyett egységesen – az igény magánjogi jellege miatt – a jogutódnak biztosítja a magánfélként történő fellépés lehetőségét.

A jogutódot kötelezettségek is terhelik, mint például lakcím- (tartózkodási hely) bejelentési kötelezettség, továbbá ezek megváltozása esetén az új elérhetőségét közölnie kell.

Összegzés helyett

A fentiek alapján látható, hogy az új Be., bár továbbra is adósa marad a sértett fogalmának pontos meghatározását illetően, a bűncselekményt elszenvedett (természetes vagy jogi) személy jogállásának – ahogy Bérces Viktor nevezi – objektív és szubjektív oldalát megteremti. Előbbi kategóriába tartoznak a már eddig is létező, „természetes eljárási jogosultságok” (például indítványozási, észrevételezési, jelenléti jog), utóbbiban pedig megjelenik a különleges bánásmód – mint a hatóságok megítélésén alapuló különleges kategória.²⁸

IRODALOMJEGYZÉK

- Belovics Ervin – Busch Béla – Molnár Gábor (2000): A sértett jogai és helyzete a közbűntető ügyekben. In: *Békés Imre ünnepi kötet*. Budapest, PPKE JÁK könyvek.
- Békés Ádám (2011): A sértett helyet követel magának. In Gál István László szerk.: *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécs, PTE ÁJK.
- Békés Ádám (2013): A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények. In Polt Péter szerk.: *Új Btk Kommentár*: 8. kötet, Különös rész. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó.
- Békés Ádám (2015): *Nemzetek feletti büntetőjog az Európai Unióban*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

²⁶ Új Be. 52. § (1) bek. a) pontja.

²⁷ Új Be. 55. § (2) bek.

²⁸ Bérces (2017) 858–859.

- Bérces Viktor (2009): A büntetőügyekben alkalmazott mediáció perspektívái Magyarországon. *Büntetőügyi Szemle*, 2. sz. 18–31.
- Bérces Viktor (2010): A magyar büntetési rendszer reformjával kapcsolatos jogalkotási kérdések. *Iustum, aequum, salutare*, 6. évf. 2. sz.
- Bérces Viktor (2017a): A sértett magatartásának büntetőjogi relevanciájáról: beleegyezés, közrehatás, utólagos hozzájárulás. *Büntetőjogi Szemle*, 6. évf. 2. sz.
- Bérces Viktor (2017b): A sértett perjogi pozíciójában beálló változások elemzése és kritikája az új büntetőeljárás törvény tükrében. *Kúriai döntések, bírósági határozatok*, 65. évf. 6. sz.
- Bócz Endre (2007): Passzív alany, áldozat, sértett. *Rendészeti Szemle*, 55. évf. 9. sz.
- Kemény Gábor (2003): Sértetti jogok, kötelezettségek az új büntető eljárásjogi törvény tükrében. In: *Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*, Pécs, PTE ÁJK.
- Király Tibor (1968): A sértett a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 15. évf. 2. sz.
- Mészáros Ádám (2015): Recenzió Ambrus István dolgozatáról. Ambrus István: *Egység és halmozat – Régi dogmatikai kérdés új megközelítésben. Állam- és Jogtudomány*, 56. évf. 1. sz. Forrás: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/Allam-%20es%20Jogtudomany/2015_1/2015-1-beliv-Recenzio-3.pdf (2017. 06. 15.)
- Tremmel Flórián (2001): *Magyar büntetőeljárás*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Jogsabályok

A 2017. évi XC. tv. A büntetőeljárásról. *Magyar Közlöny* (2017) 99. sz.

A 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU>

Az új Be.-norma szöveg tervezetének indokolása (2016. november 21-i állapot)

ABSTRACT

Changing the Role of the Victim in the New Criminal Procedure Act

KISS Anna

During the course of the development of criminal law the victim party lost his/her former leading role in the procedure and was pushed to the periphery of justice. Legal experts have come to realize that this tendency is drastically unfair towards the victim. The European documents on the legal position of the victims increasingly called the attention of the legislature to the need of bringing about changes. Last year the Government of Hungary adopted the presentation of the Minister of Justice on the new concept of criminal procedure. The new law was passed in June 2017. The Code will come into effect in 2018, and will strengthen the procedural position of the victim. The study analyses legislative changes related to the role of the victim. However, we still have debts concerning the improvement of the victim's situation.

Keywords: *victim, private party, private complainer, civil law claim, private prosecutor, additional private prosecutor, witness, active legitimacy, legal person, new criminal procedure law, declaration right, waiver right, vulnerable group, right of reparation, legal succession*